

VOJNA NIE JE IBA VRAŽDENIE NA BOJISKU (rozhľady)

MARTA ŽILKOVÁ

Čo je regionálne vlastenectvo¹ a ako súvisí s vojnovou tematikou? Túto otázku som si položila prv, ako som začala analyzovať vojnovú problematiku v diele Gabriela Točku *Vivat Zobor!* Táto kniha nitrianskeho autora je zatiaľ posledným príspevkom k celému radu regionálnych publikácií, pochádzajúcich z pera jeho otca prof. Imricha Točku, ktorý sa celý život zaoberal Nitrou z rozličných uhlov pohľadu. Ako sa ukazuje, jeho syn pokračuje v skúmaní nekonečnej problematiky zvoleného regiónu a otcovu knihu o Zobore (2014) rozšíril o mnohé historické dokumenty a fotografie. Prehlbil historický obraz legendárneho vrchu, ktorý sa neskôr stal časťou Nitry, v čom mu pomohli aj mnohé subjektívne prvky v podobe fotografií obyvateľov Zobora. Odhalil nové fakty a prekvapil tým aj nitrianskych čitateľov. A keďže dejiny nemôžu existovať bez vojen, ani táto publikácia sa im nevyhla. V prípade vojny a najmä po jej skončení má regionálne vlastenectvo dôležité poslanie. Pomáha preživšiemu obyvateľstvu postaviť sa na nohy, obnoviť zničené objekty a ľuďom poskytnúť silu i zmysel nového života. Toto spojenie nemožno nereflektovať, lebo je súčasťou celoštátneho vlastenectva, ktoré nielen rozširuje, ale aj prehľbuje a obohacuje o nové poznatky. Obraz vojny z pohľadu malého regiónu má svoje špecifiká, vlastnosti poskytujúce osobnejší pohľad na vojnu ako takú. Kým celoštátne vlastenectvo sa najlepšie prejavuje priamo vo vojnovom strete, regionálne pomáha nielen vo vojne, ale aj pri odstraňovaní jej dôsledkov.

Prvé vojenské vpády na územie Zobora sú zaznamenané už v dobe bronzovej, teda asi tisíc rokov pred narodením Krista. Na svahoch Zobora sa nikdy neodohrávali otvorené vojenské strety, išlo zväčša o dobýjanie priestoru a získavanie otrokov na ťažké práce. Samozrejme, s tým bolo väčšinou spojené plienenie a ničenie obyvateľstva. Najviac si Zoborčania vytrpeli počas 16. a 17. storočia, keď prechádzajúce turecké vojská a protihabsburskí povstalci rabovali a ničili všetko, čo sa opovážilo postaviť na odpor. Autor zaznamenáva škody, ktoré tieto vpády zapríčinili, a presne zachytáva – slovné i obrazne – zničené časti rozmáhajúceho sa osídlenia Zobora.

Za následok prvej svetovej vojny možno pokladať aj nepokojné časy vzniku prvej Československej republiky. Aj keď sa v zoborskom okolí nebojovalo, vojská, vzbúrenci a nespokojné obyvateľstvo opäť rabovali a ničilo všetko, čo mohli a na čo dosiahli. Nechávalo za sebou zničené rodinné domy a vinárničky, také príznačné pre Zobor a jeho vinice. Ale nielen to. Druhá svetová vojna a tzv. slovenský štát zasahovali do života v regiónoch aj v takých maličkostiach ako odobratie poľovných lístkov Židom, hoci lesy boli v čase druhej svetovej vojny ešte plné poľovnej zveri. Osud Židov bol spečatený v každej oblasti. Autor tento jav dokumentuje množstvom fotografií napríklad budov v židovskom vlastníctve, ktoré noví obyvatelia obyčajne zničili. Ide o malý príklad toho, že smrť, zranenia, ubližovanie, chaos boli príznačné nielen pre bojiská, ale aj pre pôvodné

1 *Regionálne vlastenectvo* (lokálpatriotizmus) je forma citovej väzby, vernosti a hrdosti k určitému regiónu, mestu či obci, ktorá tvorí základ širšej národnej identity. Na rozdiel od celoštátneho vlastenectva sa zameriava na špecifické kultúrne, historické a prírodné hodnoty menšieho územia. Medzi kľúčové aspekty regionálneho vlastenectva patrí: 1. *poznanie regionálnych dejín*: štúdium miestnych udalostí a osobností, ktoré formovali identitu daného územia, 2. *kultúrne dedičstvo*: udržiavanie miestneho folklóru, dialektov, tradičnej architektúry a zvykov, 3. *výchova k vlastenectvu*: regionálna výchova v školách je zameraná na budovanie vzťahu k rodnému kraju ako prvého kroku k pochopeniu národnej identity, 4. *identita komunity*: pocit príslušnosti k určitej komunite (napr. spišskej, liptovskej, záhoráckej), ktorý posilňuje sociálnu súdržnosť, 5. *historické súvislosti*: na Slovensku má hlboké korene, pričom sa vyvíjalo paralelne s národným povedomím, často cez prizmu vlastivednej práce a regionálneho výskumu (Kupková 2021, 35 – 43).

pokojné obyvateľstvo. Tým, že autor svoje poznatky bohato ilustruje obrázkami a dobovými fotografiami, značne posilňuje emocionálny zážitok a pripomína zavraždených ľudí v táboroch smrti.

Najviac pozornosti autor venoval obdobiu SNP a koncu druhej svetovej vojny. Tu sa na istý moment mení aj štýl rozprávania, z prísne faktografického prechádza do takmer beletrizovaného písania. Sústreďuje sa na konkrétne zážitky, akým bol pád amerického bombardéra nad Zoborom. Niektorí letci sa dostali na povstalecké územie a odtiaľ ich spojenci evakovali. Jedného letca zachránili obyvatelia malej dedinky Kostolany pod Tribečom. Jedným zo záchrancov „bol iba sedemnásťročný Janko Szegény (1927 – 1944), študent gymnázia v Zlatých Moravciach. Ten pomohol zachránenému letcovi najskôr ukryť sa u nich doma v maštali a potom mu pomohol ujsť. Nasledujúceho dňa však dorazilo do obce pátracie komando nemeckých vojakov s nitrianskymi žandármi a namierili si to rovno do domu Szegényovcov. Takýto rýchly priebeh udalostí potvrdzuje hypotézu, že išlo o udanie. Mladík sa dal na útek, ale ešte v obci bol dolapený. To, čo sa potom udialo, nie je možné nazvať inak ako popravou. Priamo na ulici bol prinútený pokľaknúť a nemilosrdne bol zastrelený dávkou po sebe idúcich výstrelův. Túto nesmiernu tragédiu ešte znásobila skutočnosť, že jeho popravcom nebol Nemec, ale Slovák, a že rodine nedovolili syna si ani riadne pochovať“ (Točka 2025, 246 – 247). Pred vojnou teda neušli ani vzdialené a pokojné dedinky. Autor zachytil aj dôsledky bombardovania na sklonku vojny, čo spôsobilo nemalé materiálne škody i straty na životoch. Aj to bol „nepriamy“ či sekundárny účinok vojnového stavu.

Perspektíva vojnového ohrozenia si vyžadovala prípravu, čo je opäť – aspoň v novodobých dejinách – istý prínos pre miestne obyvateľstvo. Tak sa aj pod Zoborom ukázala potreba vybudovať kasárne pre domobrancov (tzv. honvédov – ide o obdobie okolo roku 1880 po rakúsko-uhorskom vyrovnaní). To znamenalo pracovné možnosti pre obyvateľov. Keď sa do nových objektov nasťahovali vojaci a dôstojníci, bolo potrebné ušit množstvo rovnošiat a napokon aj nakŕmiť množstvo ľudí, čo prinášalo rozvoj poľnohospodárstva, kultúry, obchodu i služieb.

Vojnové udalosti sa vždy nejakým spôsobom dotkli Zobora a neskôr aj Nitry, pretože Zobor sa stal jej súčasťou. Nielen aktuálne vojny, ale aj ich predpoklad zapríčinili, že sa začali budovať kasárne, ktoré často zabezpečovali aj pokojný život obyvateľstva. Autor tak objavuje tú lepšiu stránku vojnovnej predprípravy, keď napríklad o prítomnosti českých vojakov, hlavne dôstojníkov, v medzivojnovom období, sa vyjadruje celkom pochvalne. Dôvod? Rozšírili rady tzv. lepšej spoločnosti mesta, vyžadovali spoločenské vyžitie na dobrej úrovni, podobne aj bývanie, takže sa kasárňam venovala väčšia pozornosť. A napokon aj domáce dievčiny si v nich našli manželův.

Publikácia *Vivat Zobor!* poskytuje súčasnému čitateľovi možnosť porovnať vzhľad zoborských usadlostí, neskôr aj dedín a mesta Nitry pred vojnami a po vojnách po celé stáročia. Jej zásluhou ožívajú spomienky na kedysi romanticky krásne zoborské prostredie a ľudí tam žijúcich, čo prekračuje rámec literatúry faktu, lebo vyvoláva emócie nielen textom, ale aj prostredníctvom fotomontáží objektův a podôb niekdajších obyvateľův Zobora. Zároveň dokazuje, že súčasťou dejín boli vždy aj vojny (aj keď nepriamo) a ich presahy do ľudských životův.

LITERATÚRA

- Kupková, Jana. 2021. Vlastenectvo – fenomén nadčasový a aktuálny aj pre súčasnosť či prehliadajúny v dnešnej hudobnej edukácii a pedagogike? In: Musil, Ondřej – Hala, Petr (eds.): *Musica viva in schola XXVII*. Brno: Masarykova univerzita, 34 – 50.
- Točka, Gabriel. 2025. *Vivat Zobor!* Nitra: Historia – Magistra Vitae, o. z.

KONTAKT

prof. PhDr. Marta Žilková, PhD.
mzilkova@ukf.sk